

Gezin als eenheid verdient ondersteuning

Door de te sterke nadruk op individuele keuzevrijheid en de verscheidenheid van gezinsvormen worden de belangen van het gezin als eenheid en een ondersteuningsbeleid voor gezinnen teveel naar de achtergrond gedrukt. Opvoedingsondersteuning moet worden gezien vanuit de gezichtshoek van het kind en de ouders. Noodzakelijk zijn onder andere een beleid dat duurzame man-vrouwrelaties bevordert, een verschuiving van gewenste kinderen naar gewenst ouderschap, een gericht vaderschapsbeleid, vorming van referentiegroepen voor ouders en de instelling van heterogene klassegroepen in het onderwijs.

De gezinspolitiek in West-Europa, in zoverre deze bestaat, heeft vooral aandacht voor de verscheidenheid van gezinsvormen en voor de keuze-vrijheid van elk individu. De specifieke belangen van gezinnen als eenheid of van de individuen als lid van het gezin, komen daardoor op de achtergrond. Maar wat meer is: in naam van de tolerantie wagen weinigen zich nog aan een reflectie over betekenis of inhoud van mogelijke keuzen.

Nochtans heeft de meervoudige realisatie van gezinsvormen 'in feite' in veel gevallen minder te maken met keuze

dan met omstandigheden of met levensloop. De grote meerderheid van de Nederlanders, net als van de andere Europeanen 'kiest' volgens het Europees waardenonderzoek nog altijd voor een duurzame relatie. Alleen is de aanloop eraan toe veranderd en de realisatie ervan in de tijd niet zomaar vanzelfsprekend.

Mr. T. Debaene

Wanneer politiek zich beperkt tot het garanderen van individuele keuze-vrijheid, wordt een gezinsbeleid voornamelijk beoordeeld op het al dan niet discrimineren van andere keuzen. Gemeenschappelijke belangen worden zoveel als onbespreekbaar en een ondersteuningsbeleid voor gezinnen wordt argwanend gadeslagen.

Vanuit deze zorg wil ik in het kader van het thema opvoedingsondersteuning een aantal kanttekeningen maken: ten eerste vanuit het kind en ten tweede vanuit de ouders.

Vanuit de gezichtshoek van het kind

Tolerantie hoeft niet te betekenen dat alles gelijk is. Het is niet omdat een therapeut bijvoorbeeld begrip heeft voor het ontstaan van sadomasochistische neigingen dat we een sadomasochistische relatie (ook wanneer ervoor 'gekozen' wordt) gelijk moeten stellen met een meer 'gewone' seksuele ontplooiing. Dichterbij de actualiteit: het is niet omdat homofiele of lesbische koppels terecht vragen om niet gediscrimineerd te worden dat hun relatie gelijk gesteld moet worden aan het huwelijk. Als alleen keuze-vrijheid nog geldt, wordt niet alleen elke keuze gelijk gesteld, maar wordt de reflectie over keuze-criteria taboe: het maakt allemaal niets uit, als je het zelf maar zo wilt. Wat het gezin betreft meen ik dat het wel iets uitmaakt, zeker voor de kinderen. Een gezinsbeleid moet durven gezinsvormen te privilegiëren (wat niet hetzelfde is als opdringen) die vanuit het standpunt van het kind zekere garanties bieden voor zijn ontwikkeling. Hierbij zijn de volgende aandachtspunten van belang:

1. Duurzame relaties

Een beleid dat te zeer op de individuele burgers is afgestemd, is bijna 'a priori' ongunstig voor het gezin, dat per definitie andere belangen heeft dan de optelsom van de belangen van de individuele leden. In een te individualistisch beleid komen groepsbelangen en belangen van de zwakkere individuen, in het gedrang. Hier moeten correcties

of aanvullingen mogelijk zijn in de zin van positieve maatregelen.

In het belang van de opvoeding van kinderen moet een beleid duurzame man-vrouw relaties bevorderen en mensen toerusten om ze te realiseren. Dit kan via opvoeding en initiatieven in verband met relatievorming, maar ook door naast de nadruk op de individuele ontplooiing te wijzen op attitudes die belangrijk zijn voor het samenleven; en door materiële ondersteuning in de vorm van onder andere sociale of fiscale tegemoetkomingen.

2. Gewenst ouderschap

Met de ontwikkeling van veilige anti-conceptiva en daarmee samengaan een efficiënte beheersing van de vruchtbaarheid, is de uitdrukking verantwoord ouderschap ingevoerd. Ouders moesten goede redenen hebben om voor zichzelf en voor het kind te 'verantwoorden' dat ze binnen die relatie op dat moment een kind wensten. De komst van een kind was immers niet meer afhankelijk van een biologisch toeval, maar werd verondersteld een bewuste keuze te zijn.

Vandaag wordt de uitdrukking verantwoord ouderschap nog maar weinig gebruikt. Geleidelijk is de uitdrukking vertaald in termen van gewenste of geplande kinderen.

Wetende hoe ambivalent en arbitrair de invulling van de kinderwens kan zijn, stellen zich vragen bij die één-zijdige interpretatie van 'verantwoord ouderschap' en lijkt het niet onbelangrijk deze aan te vullen vanuit het kind in termen van gewenst ouderschap.

Beseffen we bijvoorbeeld welke druk het kan betekenen voor het kind wanneer de kinderwens van ouders (die) een wens is naar een kind op dat mo-

ment, van dat geslacht, met deze eigenschappen...? Of een stap verder: wanneer het kind beschouwd wordt als een recht, zelfs als een individueel recht? Het recht een kind te willen wanneer het je uitkomt en het recht het te weigeren wanneer het je niet uitkomt, of wanneer er iets niet in orde blijkt (straks zelfs als het een meisje is en je wou een jongen of omgekeerd); het recht een kind alleen te willen als moeder, het recht op een kind na je vijftigste, of in een homofiele of lesbische relatie - het recht op een kind van een uitgeslechteerde donor...

Beseffen we dat de toenemende problemen van kinderen en jongeren (de toename van gedragsproblemen, van opnamen in de psychiatrie, van geweld op ouders en leerkrachten, van pestgedrag, van drugsgebruik en zelfmoorden bij jongeren) hiermee verband kunnen houden? Dat ze uitdrukking kunnen zijn van een zijns-angst omdat de meest fundamentele vraag, - of ze er mogen zijn om zichzelf, of er moeten zijn om te beantwoorden aan de noden van hun ouders -, niet veilig beantwoord is?

In ieder geval wordt er een grens gepasseerd wanneer kinderen beschouwd worden als rechts-objecten. Ze zijn zelf rechts-subjecten. Gezien hun onmondigheid hebben ze daarenboven recht op een stem die voor hun rechten opkomt. Hier mag een beleid zich niet blijven verschuilen achter het excuus van privacy en keuze-vrijheid. Naast het recht om te zijn wie het is,

heeft het kind recht op een vader en een moeder.

Een beleid moet natuurlijk de gezinnen ondersteunen waar door omstandigheden alleen een vader of alleen een moeder of een vader met een andere moeder de zorg voor het kind opneemt. Maar dit is niet hetzelfde als zeggen dat een kind geen vader en moeder nodig heeft. En zeker niet hetzelfde als *a priori* het belang ervan ont-

---

**Een gezinsbeleid
moet durven
gezinsvormen te
privilegiëren die
vanuit het
standpunt van het
kind zekere
garanties bieden
voor zijn
ontwikkeling.**

---

kennen. Zowel de biologische als de psychologische en geestelijke componenten van ons mens-zijn zijn belangrijk. Het getuigt van een doorgedreven dualistisch denken wanneer we het belang van de erkenning door de (biologische) ouders als bouwsteen voor de vorming van de identiteit zomaar miskennen. Mensen kunnen een gemis wel overstijgen, maar dit wil niet zeggen dat er in dat geval geen gemis is.

3. Enkele pistes

De twee besproken aandachtspunten hebben heel wat gevolgen voor praktisch beleid. Ik noem slechts enkele belangrijke gevolgen:

a. Werken aan mentaliteit

Elk beleid impliceert een bepaald mensbeeld en draagt dat ook uit. Wat dit betreft zijn er tenminste twee belangrijke aandachtspunten. Men dient ertegen te waken dat verantwoordelijkheid en solidariteit worden voorgesteld als tegenstrijdig aan individuele ontplooiing. Daarnaast dient men ernaar te streven dat het accent verlegd wordt van gewenste kinderen naar gewenst ouder-

schap: wanneer ouders een kind verwachten is er een kind dat ouders verwacht! Dit betekent dat toekomstige ouders gevoelig gemaakt moeten worden voor de waarde van het 'ouder' (letterlijk) worden en voor de verantwoordelijkheid ten aanzien van het kind als 'gast'. Pas dan is responsieve opvoeding mogelijk.

b. Grenzen stellen aan biomedische mogelijkheden

Er dient een helder wettelijk onderscheid gemaakt te worden tussen therapeutische toepassingen van medisch geassisteerde vruchtbaarheid en willekeurige toepassingen (bijvoorbeeld na de menopauze).

c. Vaderschapsbeleid

Het belang van het biologisch ouderschap, *in casu* van het vaderschap, dient zo volledig mogelijk (wettelijk) erkend te worden. Hierbij past ook een preventief beleid dat zich explicieter tot mannen richt. Het is opvallend en zorgwekkend dat de stijgende participatie van vrouwen aan de arbeidsmarkt niet parallel verloopt met een toenemende participatie van mannen aan zorgtaken. In de context van de zorg voor kinderen pleiten sommigen voor verplicht vaderschapsverlof, - afzonderlijk op te nemen na het moederschapsverlof. Er zijn verschillende argumenten aan te geven voor zo'n verplichting. Verplichting voorkomt discriminatie tussen werknemers die gebruik maken van de regeling en werknemers die er 'vrijwillig' geen gebruik van zouden maken. Bovendien komt een belangrijke weerstand ten aanzien van het werven van jonge vrouwen in vergelijking met mannen weg te vallen. Maar vooral biedt het aan vaders de kans om zich te laten aanspre-

ken door het appel tot bescherming dat van het kleine kind uitgaat en dat gevoelens wakker maakt die de basis kunnen leggen voor het verder opnemen van vaderlijke verantwoordelijkheid.

Vanuit de gezichtshoek van de ouders

Ouders die hun opvoederstaak ernstig willen nemen ondervinden in onze samenlevingen weinig steun. In een geprivatiseerde context laat men hen het liefst ongemoeid.

Voor velen is de onzekerheid groot. De enige duidelijkheid is dat het opvoedingsmodel van vroeger geen referentie kan bieden voor de opvoeding vandaag. Vanuit een terechte reactie op de autoritaire opstelling van ouders is men bijvoorbeeld heel onzeker geworden over het stellen van grenzen en normen. Er is geen ander houvast dan de mentaliteit die veel nadruk legt op zelfstandigheid, maar weinig op ontwikkelingsfasen of -taken. Uit onmacht schuiven heel wat ouders de verantwoordelijkheid af naar de school of andere opvoedingsmilieus. Anderzijds leeft er een grote zorg bij ouders om hun kinderen waarden mee te geven en toe te rusten om hun weg te vinden in de samenleving.

Ouders hebben behoefte aan houvast voor de begeleiding van de ontwikkeling van hun kinderen. Daartoe moeten er referentiemogelijkheden zijn. Dit betekent dat we binnen de pluralistische context van vandaag moeten leren het gesprek aan te gaan over inhoud en betekenis van keuzen die gemaakt worden. Pas dan kunnen mensen voor zichzelf prioriteiten bepalen in plaats van zich te laten bepalen door vage trends of gangbare meningen. Wat opvoeding betreft is het niet onbelangrijk te beseffen dat de onmacht van ouders ertoe

leidt dat andere opvoeders een grote impact krijgen. Er zijn de bedoelde mede-opvoeders zoals de school of jeugdverenigingen die mee gericht zijn op de belangen en het welzijn van de jongere. Daarnaast zijn er echter de niet-bedoelde mede-opvoeders als media en reclame die de jongeren (en volwassenen) benaderen vanuit commerciële belangen.

Het beleid kan randvoorwaarden creëren om de verantwoordelijkheid van ouders te ondersteunen. Ook hier bespreek ik in het kort enkele belangrijke aandachtspunten.

1. Referentiegroepen

Bij keuzen of beslissingen is het belangrijk zich te kunnen toetsen aan anderen. Wanneer je bijvoorbeeld samen met andere ouders bepaalde keuzen in de opvoeding overweegt, word je je bewust van invloeden die je ongeweten ondergaat. Tevens word je verplicht een onderscheid te maken tussen rationalisaties die alleen een persoonlijke

voorkeur voor jezelf legitimeren en meer objectieve criteria die rekening houden met gevolgen voor jezelf en voor anderen, nu en ook later.

Het beleid kan agogische vormingsactiviteiten voor ouders via organisaties stimuleren door deze organisaties te subsidiëren. Een preventief beleid kan immers de functionele kwaliteit verhogen en in een aantal gevallen problemen voorkomen.

2. Mantelzorg

Door de grote mobiliteit van gezinnen ontbreekt bij veel gezinnen het familiale netwerk. Vrijwillige ondersteuning van gezinnen door gezinnen kan dit compenseren.

Dit is ook belangrijk in functie van de relatie: in Amerika is men gaan inzien dat de grote tolerantie ten aanzien van echtscheiding tot gevolg heeft dat echtscheiding geïdealiseerd wordt en te vlug als vanzelfsprekende oplossing voorgesteld wordt.

Wanneer er een sociaal netwerk bestaat zijn veel moeilijkheden niet zo onover-

Vaderschapsverlof biedt aan vaders de kans om zich te laten aanspreken door het appel dat van het kleine kind uitgaat.

(foto Mieke Schlaman)

komelijk als ze op het eerste gezicht lijken.

3. *Pedagogie is geen psychologie*

In de kleiner geworden gezinnen wordt de last van de verwachtingen op een kleiner aantal kinderschouwers gelegd. Zoals hierboven aangegeven, brengt dat risico's met zich mee. Anderzijds willen ouders hun (enkele) kinderen alle kansen geven en is geen moeite hen te veel. Het kind moet zich goed 'voelen' en zoveel mogelijk kunnen 'meemaken'. Ouders refereren zich daarbij meer aan psychologie dan aan pedagogie en gaan al snel de minste frustratie problematiseren. Opvoeding in de zin van het kind optillen naar wat het meer in zich heeft, is dan uit den boze. In dit patroon past ook dat ouders geen grenzen durven of willen stellen. Zelfstandigheid en vrijheid zijn modewoorden, ook in de opvoeding. Omwille van de vrijheid verdwijnt dan voor kinderen en zeker voor jongeren de ruimte om te leren omgaan met vrijheid. Iedereen begrijpt bijvoorbeeld dat men een kind van 3 jaar niet zelf zal laten bepalen welke voeding goed voor hem is. Bij oudere kinderen wordt er echter veel te snel vanuit gegaan dat zelfbeschikking mogelijk en noodzakelijk is: een jongen of meisje van 15 jaar wordt inzake seksualiteitsbeleving nu al vaak in staat geacht te oordelen en keuzen te maken. In deze veel te beperkte en eenzijdige visie moeten opvoeders zich beperken tot het verstrekken van informatie over mogelijke risico's en over mogelijkheden om deze te voorkomen.

4. *Ondersteuning via de school*

Binnen de opvoeding worden voorwaarden gecreëerd die latere relaties faciliteren of juist bemoeilijken. Om

relaties mogelijk te maken hebben kinderen een leef-school nodig waar ze leren rekening houden met anderen en leren samen-leven. Dit is wat thuis gebeurt. De aanvulling die de school kan bieden wint aan belang in de context van een groeiend aantal kleine gezinnen. Het kind moet kansen krijgen om te socialiseren.

De optie van sommige basisscholen voor heterogene klasgroepen ligt in die lijn en bedoelt onder andere kansen te geven aan kinderen om te leren rekening houden met anderen, met het andere geslacht, met kinderen van andere leeftijden.

5. *Aandacht voor specifieke gezinnen*

Vanzelfsprekend betekent gezinsbeleid ook dat er aangepaste ondersteuningsmodaliteiten gezocht moeten worden voor gezinnen die door omstandigheden de opvoeding in een moeilijker context dienen te realiseren: eenoudergezinnen, alleenstaande jonge moeders, gezinnen met een gehandicapte ouder of kind, gezinnen in een armoedesituatie, gezinnen met een moeilijk opvoedbare kind, migrantengezinnen...

...

Mr. T. Dehaene is algemeen coördinator bij het Instituut voor Relatievorming en Zwangerschapsproblemen te Leuven.